

PRACTISCHE COMMENTAAR OP JESAJA

door

H.Bultema, V.D.M.

Bereer Publishing Co.,
Muskegon, Mich.
1923

INLEIDING

I. JESAJA

1. ZIJN NAAM.

De naam Jesaja beteekent: het heil is des Heeren; en hiermede is de grondgedachte aangegeven van zijn gansche profetie. Het woord is verwant aan den naam Jezus en beteekent letterlijk: Jehova redt uit de engte en stelt in de ruimte. De idee van redding, heil, zaligheid is de hoofdgedachte des Bijbels en is mitsdien in tal van eigennamen in de Schrift belichaamd. En zoo was ook de naam Jesaja onder Israël zeer gewoon. Niet minder dan zeven personen zijn in de Schrift met dezen naam genoemd, namelijk: een der zonen van Jeduthun; een afstammeling van Eliëzer, den zoon van Mozes; een Benjaminit; een kleinzoon van Zerubbabel; een der ballingen met Ezra uit Babel teruggekeerd; een der Levieten, door Ezra ontboden en ten laatste onze groote profeet. Ter onderscheiding van zijn naamgenooten wordt onze beroemde profeet de "zoon van Amoz" geheeten. Dewijl de Grieksche en Latijnsche vertalingen het oorspronkelijke Amoz door Amos vertaalden, meenden vroeger sommigen met Hiëronymus dat deze dezelfde was als de profeet Amos en dat Jesaja, de groote profeet, dus de zoon van dien kleinen profeet geweest zou zijn, doch de oorspronkelijke naam weerspreekt die gedachte. Volgens de Rabbijnsche overlevering zou deze Amoz een broeder van Koning Amazia geweest zijn, doch het bewijs hiervoor ontbreekt.

2. ZIJN WOONPLAATS.

Jesaja woonde en werkte in Jeruzalem, 7:3; 22:1, 15; 37:2, 21; 38:25; 39:3. Zijn boetprediking was veelal tegen de lichtzinnige en trotsche bewoners van Jeruzalem gericht. Daar vinden we hem gedurende den Syro-Efraimietischen krijg en tijdens de invallen van Sanherib, vele jaren later. Daar ontving hij zijn roeping tot profeet in het sterfjaar van Koning Uzzia. Jeruzalem was de stad der koninklijke residentie en tevens het godsdienstig middelpunt; het brandpunt der cultuur, maar, gelijk dit steeds het geval was in de geschiedenis, ook het grondsoep van alle boosheid. Op hare straten zag Jesaja de staatsiekoetsen der trotsche vorsten en hofgrooten, de verfijnde en wellustige dames met hunne weelderige kleedij en opschik, met korte pasjes daar henen trippelend, lonkend met hunne begeerlijke blikken en coquetteerend met de mannen. In Jeruzalem, de heilige stad, was het ook, dat Jesaja de festijnen en feestmalen zag, waar de wijn zoo rijkelijk stroomde, dat de feestgenooten, en wel de geestelijke leidlieden des volks ! - stomdronken zich wentelden in hun eigen uitbraaksel en uitwerpsel. Dat was cultuur ! De cultuur in de heilige stad ! Hier hoorde Jesaja het geschrei der weduwen en weezen vanwege hunne rijke verdrukkers; het gekrijt der armen, die werden weggesleurd door hunne schuldeischers en het

was ook in deze stad, dat hij het hoovaardige volk, dat ook offerde in den tempel, zag sluipen onder de schaduwrijke boomen op de parken en pleinen om den beelden eer te bewijzen. En bij het hooren en zien van dit alles vlamde zijn oog en vonkte zijn woord in heiligen toorn.

3. ZIJN HUISGEZIN.

Jesaja was gehuwd. Zijn huisvrouw wordt profetesse geheeten, 8:3. Hieruit leide men niet af, dat deze in ambtelijken zin eene profetes was of de profetische gave had, doch wel wordt ons hiermede de gedachte aan de hand gedaan, dat zij door hare huwelijksgemeenschap met den profeet op het nauwst met hem medeleefde en medestreed in zijn profetischen arbeid. Jesaja had in dit opzicht dus een geheel ander bestaan dan Jeremia, wien nadrukkelijk verboden was om eene vrouw te nemen, Jer. 16:2, en aan wiens levensopenbaring het ook wel te bespeuren is, dat hij de stem eener vrouw moest ontberen en "vrijgezel" was. De profeet was vader van minstens twee zonen. Volgens sommigen drie, doch van den een is geene zekerheid. Zijne oudste zoon droeg de zinnebeeldige naam Schear-Jashub, d. i. 'n Rest-bekeert-zich, en de tweede droeg den naam Haast-roof-snel-buit. Zelf zegt de profeet daarvan: "Ziet, ik en de kinderen, die mij de HEERE gegeven heeft, zijn tot teekenen en tot wonderen in Israël." In Heb. 2:13 wordt dit woord toegepast op den Heere Jezus en de kinderen, die Hij tot de heerlijkheid leidt. Hoewel onze profeet als alle ware profeten gehaat werd als een zwartgallig spelbreker en door de dronkene profeten en priesters bespot werd, zoo schijnt hij toch een kringetje van getrouwe volgelingen om zich heen geschaard te hebben. Althans dit is de gedachte, die we uit het overigens zeer moeilijke zestiende vers van het achtste hoofdstuk krijgen.

4. ZIJN KARAKTER.

Reeds in de grijze oudheid werd Jesaja niet alleen om zijn werk en woord, maar ook om zijn karakter de groote profeet genoemd. Hij is een koninklijke geest van welke zijde men hem ook beschouwt. Toch is ook deze groote in het koninkrijk Gods door de hooge critiek meermalen aangerand, als hij bijv. beschuldigd werd van enghartig en wraakgierig te zijn tegenover Babel en andere vreemde volken en tegenover de buitenlandsche politiek. In de kopstukken en aanteekeningen van de Leidsche Vertaling kan men daarvan tal van voorbeelden vinden. Voor ons staat Jesaja, niet alleen als profeet maar ook als mensch, als een scherp belijnde figuur, een edel karakter en een onverschrokken held. Er is geene gave van hoofd en hart denkbaar, die hij niet bezit. Terecht zegt Dr. J.J.P. Valeton van hem: "Alles, wat de voortreffelijkheid uitmaakt van de verschillende profeten, is als in zijn persoon vereenigd." Hij heeft den moed van een Daniël, het gevoel van een Jeremia, het pathos van een Hosea en den bruisenden toorn van een Amos en bovendien laat hij allen achter zich in de geheel eenige kunst van het heilig spotten. Zijn moed is van dien aard, dat hij zich nooit ook maar een enkel

oogenblik zwak of bloode betoont. De vorsten spreekt hij aan als oversten van Sodom; de wellustige vrouwen ontbloot hij tot de fondamenten toe; een zesvoudig wee slingert hij zes klassen van goddeloozen naar het hoofd. Toen aller hart versaagd was en Jeruzalem met een panischen schrik bevangen was, spotte hij met de woedende vijanden als "twee staarten van rookende vuurbranden." Een trotsche Sebna moet van hem hooren, dat hij als een bal weggerold zal worden. Tegen de Egyptische politiek der grooten waarschuwt hij en wie voor een snorkenden Rabsaké mag vreezen, hij niet. Toch was hij tevens medelijdend en schreeuwde zijn hart om Moab, 15 :5; 16 :9, 11. Ja, zelfs leed zijn gevoelig hart mede met den val van Babel, 21:4, 10, Zie ook 22:4.

5. ZIJN LEVENSEINDE.

Daarvan is ons evenmin iets opgeteekend als van het jaar zijner geboorte. Hij moet zeer oud zijn geworden, want wij weten met zekerheid, dat hij minstens zes-en-veertig jaren geprofeteerd heeft. Jotham en Achaz regeerden immers elk zestien jaren, zoodat dit een tijdperk van twee-en-dertig jaren zou geven. Nu weten we, dat Hiskia krank werd in het veertiende jaar zijner regeering en dat de profeet toen nog even druk leefde en werkte als te voren, zoodat we dus minstens van zes-en-veertig jaren zijner profetische werkzaamheid zeker kunnen zijn. Er is echter eene sterke Joodsch-Christelijke traditie, die wil dat Jesaja ook nog Hiskia overleefd zou hebben en door diens opvolger Manasse met een houten zaag in twee stukken gezaagd zou zijn, nadat de profeet zich voor den vertoornden koning in een hollen boomstam had verscholen. Origenes verhaalt, dat dit geschied was op grond van hoofdstuk 3:6-12. Justinus de Martelaar verweet in zijn samenspraak met Tryphus den Jood den Joden, dat ze Jesaja met een houten zaag in stukken gezaagd hadden. In een zeer oud verhaal getiteld "Het Visioen van Jesaja", of ook wel "De Hemelvaart van Jesaja," is dit in den breede verhaald. Vele Joden en Christenen nemen deze traditie voor waar aan. Rome vereert Jesaja als martelaar en heilige op den 6den Juli en de Grieksche Kerk op den 9den Mei. Het oude Roomsche Martelaarsboek teekent op den 6den Juli het volgende aan: "In Judea de gedachtenisviering van den H. Jesaja, den profeet, die onder Koning Manasse, in tweeën gesneden, stierf." Met De Buck zeggen we echter: "Jesaja was niet de man om de vlucht te nemen." Doch met Klostermann meenen we ook te mogen zeggen: "Een ding kan op grond dezer sterke traditie veilig aangenomen, namelijk, dat Jesaja onder de regeering van Manasse gestorven is." Is dit het geval dan heeft hij minstens 61 jaren geprofeteerd.

6. JESAJA ALS DICHTER.

De dichterlijke gave van Jesaja kan niet beter worden aangegeven dan in de bekende trits van Da Costa: "Gevoel, verbeelding, heldenmoed, Tot één ondeelbre kracht verbonden, Te zaam gesmolten tot een gloed, En door den

boezem uitgezonden, Op vleugelen van melodie, Ziedaar de gaaf der Poëzie!" Zooals Da Costa het wil was de "gaaf der Poëzie" ook bij hem "verwant aan heilige profetie," meer nog, er volkomen mede samengesmolten. Daarbij was zijn gevoel niet van dat zachte, wekelijke, meewarige, maar een "Gevoel, dat plotseling ontwaakt, Bij ieder indruk uit den hoogen, Zich uitbreidt, meedeelt, brandt en blaakt, Met telkens aangegroeid vermogen!" Sedert hij de Cherubijnen had hooren jubelen van de drievuldige heiligheid en de aarde bedekkende heerlijkheid des Heeren, kon hij zelf ook zijn ziel uitstorten in de meest aangrijpende liederen. Hij bezit een onvergelijklijk meesterschap over de taal. Wij kunnen bij hem hooren de grootste verscheidenheid van zang: het lyrisch, elegisch en het episch element is bij hem vertegenwoordigd. Hij zingt in allerlei toonaard: de gebiedende, bestraffende, waarschuwendende, vertroostende, klagende, jammerende, jubelende. Hij laat ons hooren het gerommel des donders, het gebrul der leeuwen, het krijgsgeschal der optrekkende legers, het gegil der vluchtelingen, het geknetter der vlammen, het geratel der krijgswagens, het gekletter der wapenen, het gebruis der zeeën, het gedreun der aardbeving. Van Hamelsveld, Van Der Palm, Jonckbloet en Ridderbos hebben allen eene schoone dichterlijke vertaling van onzen dichter gegeven. Er zijn geene dichterlijke beelden en figuren te noemen, die hij niet gebruikt. Spreuk en leenspreuk, dicht en puntdicht, gewetensvraag en samenspraak, antithese, alliteratie, hyperbool, parabel, woordspeling, ironie, en parallellisme, men vindt het alles bij hem op het volkomenst. Reeds de Kerkvader Hieronymus schreef, "Het is niet mogelijk, dat eene overbrenging in andere taal de bloem van zijn stijl ongeschonden beware." Van Der Palm schrijft in de voorrede van zijn schoone vertaling: "Indien de taal der geestvervoering mij geheel en al vreemd was geweest, ik zou mij nimmer gewaagd hebben aan de vertaling van een Dichter als Jesaja!" En Van Hamelsveld schrijft in zijn voorrede: "Als Dichter bezit Jesaja de grootste voortreffelijkheden." Dillmann zegt dat elk woord van Jesaja raak is en doel treft. G. L. Robinson noemt hem een "perfect artist in words." Ten Kate noemt hem een Dichtkunstenaar en vergelijkt hem met Mozes, David en Nahum. Driver schrijft: "Isaiah's poetical genius is superb." De beroemde redenaar Edmund Burke had de gewoonte om Jesaja te lezen voor hij eene redevoering hield in het Parlement. Inderdaad, in betrekking tot het dichterlijk genie en de dichterlijke voortbrengselen is geen tweeërlei opvatting mogelijk en de lof van alle deskundigen is hier hoog gestemd. Zijn woordenschat is rijker dan van een ander schrijver der gewijde boeken en zijn gebruik van de synoniemen of zinverwante woorden is ook eenig. Ezechiël gebruikt slechts 1535 woorden, Jeremia 1653, de Psalmist 2170, terwijl Jesaja 2186 woorden gebruikt. Ook hierin laat hij allen dus achter zich. Wel mocht Da Costa van hem zingen: "Gij Koningskind! verengelde Jesaias! Van 't Godsbesluit ontzaggelijkste tolk! Die, wraakheraut, maar bode des Messias, Doodschrik en hoop dooréénstrooit over 't volk; En de Engelen het heilig, heilig, heilig, Waarmeê hun koor God op Zijn troon begroet, In vleuglenschaauw voor 't vuur Zijns weerschijns veilig, In uw

gezing voor de Aard herhalen doet! Gij, Heilige! zijt de ware Dichter, Uw taal is Ziel in Zielenmelody!"

7. JESAJA ALS REDENAAR.

Nauw verbonden met zijn dichtergenie is zijn redenaarstalent. Reeds de Kerkvader Hiëronymus vergeleek hem met Demosthenes. Van alle schoone gaven staat de redenaarsgave het hoogst. Niet de zangersgave, doch de spreekgave wil God gebruiken tot de verbreiding van het heil in Christus, Mark. 16:15, 16. De gave van wel te spreken heeft dan ook in den loop der eeuwen meer invloed uitgeoefend op de volken dan de gave van wel te zingen. Welnu, ook als redenaar staat Jesaja op de hoogste laddersport en laat hij alle redenaars van naam verre achter zich. Men leze vrij een tiental bundels van de voortreffelijkste en beroemdste oraties der wereld door en men zal moeten toestemmen dat ze in vergelijking met de schitterende en tintelende woorden van den zoon van Amoz niet meer dan dorre, geestelooze redematies zijn. Men luistere eens naar deze machtige woorden als een enkele staal van zijn welsprekendheid:

"Vlucht in een rots, verberg u in het stof, uit angst voor de schrikwekkende verschijning des Heeren en voor den luister Zijner majesteit. De brutale blikken der grooten zullen vernederd worden, en de hoovaardij der geringeren wordt terneder gebogen, en Jehova alleen zal in dien dag verheven zijn! Want de dag van Jehova Zebaoth zal woeden tegen al wat hoog is en trotsch, en tegen al wat zelfverheffend is, opdat het ten val kome. Tegen alle hooge en verhevene cederen van den Libanon en tegen alle eiken van Basan, tegen alle trotsche bergen en verhevene heuvelen, tegen elken hoogen toren en tegen elken versterkten stadsmuur, tegen alle koopvaardijsschepen en tegen alle kostbare sieraden. Dan wordt de hoovaardij der grooten nedergebogen en de trots der geringeren wordt vernederd en Jehova alleen zal in dien dag verheven zijn!"

Deze welsprekendheid is eenig in haar soort. Hij werpt steeds zijn gansche rechtvaardige ziel in zijn woord en al zijn moed, zijn kracht, zijn rechtsgevoel, zijn toorn en zijn ontferming met de verdrukten worden in dienst gesteld van zijn welsprekendheid. Zijn diep gevoel en rijke verbeelding alsmede zijn woordenschat maken hem uiterst levendig. Hij stelt altoos het concrete voor het abstracte. Zoo noemt hij in 41:19 niet minder den zeven boomsoorten. De namen voor de pronkgewaden en sieraden der vrouwen weet hij zoolang in één adem door op te sommen tot in het minutieuse, dat het wel den indruk moest wekken van vernietigenden spot. Als hij zijne hoorders binnenleidt in de werkplaats van de afgodenmakerij, dan weet hij ook alles haarfijn te schilderen en zien we den houthakker, den timmerman, den smid en den goudsmid aan 't werk, zien we de spaanders vliegen en hooren we het soldeeren. Van een levenlooze schepping weet hij in den regel niets. Bergen, bosschen, rivieren, alles leeft en leeft mede met den mensch. Het woordje ziet en hoort komt

veelvuldig voor. Redenaarseffect hebben ook bij hem de veelvuldig voorkomende repetitie en den climax. Babel is gevallen, zij is gevallen! 21:9; Wachter, wat is er van den nacht? Wachter, wat is er van den nacht? 21:11. Het verwelkte, het verwelkte, 24:4. Ik word mager, ik word mager, 24:16. Gebod op gebod, gebod op gebod, 23:10. Ariël, Ariël ! 29:1. Troost, troost, 40:1; Hef op, hef op, 40:9. Ik, Ik, 43:11. Om Mijnentwil, om Mijnentwil, 48:11; Ik, Ik, 15; Ik Ik, 51:12. Ontwaak, ontwaak, 51:9; waak op, waak op, 17. Vertrekt, vertrekt, 52:11. Vrede, vrede, 57:19. Even, even, 59:18. Gaat door, gaat door, 62:10; Verhoogt, verhoogt, 10; Zie, zie, 11. Ziet, hier ben Ik, ziet, hier ben Ik, 65:1. Ziet, Mijne knechten, ziet Mijne knechten, 65:13. Dit zijn nog alleen maar de repetities in dezelfde woorden, doch het z.g. Parallelisme, met name het synoniem en cumulatief Parallelisme geven zeer dikwijls dezelfde gedachte in zinverwante woorden weer. Bijv. in dezen vorm : Zing, juich, maak geschal! een vorm die ook dikwijls voorkomt. Prof. Berkhof zegt in zijn Hermeneutiek van het Parallelisme: "Het is vrucht van een geroerd hart en een diep gevoel, in verband met de levendigheid van den Oosterling, die bij voorkeur korte zinnen gebruikt." Door het niet in acht nemen van het Parallelisme hebben vele uitleggers en predikers zich leelijke parten laten spelen.

8. JESAJA ALS SCHRIJVER.

Jesaja heeft niet alleen de lange profetie geschreven, die op zijn naam staat, maar hij heeft ook twee Levensbeschrijvingen van de koningen Uzzia en Hiskia geschreven. In II Kron. 26:22 lezen we: "Het overige nu der geschiedenissen van Uzzia, de eerste en de laatste, heeft de profeet Jesaja, de zoon van Amoz, beschreven." Het was kennelijk de gewoonte in Israël dat de profeten, met name de hofprofeten, het leven en de werken der vorsten verhaalden. Men zie slechts I Kron. 29:29; II Kron. 9:29; 12:15; 13:22; 20:34. Blijkens II Kron. 32:32 heeft Jesaja ook zulk een Biografie van Koning Hiskia geschreven. Die van Uzzia is verloren gegaan, doch de meeste uitleggers meenen en wij zijn ook zelf van die gedachte, dat we althans een uittreksel van de tweede Levensbeschrijving hebben in II Kron. 18:13 - 20:19 en in Jes. 36 - 39. Hieruit kunnen we zien, dat onze profeet niet bloot zijn blik op de toekomst gericht hield, maar ook richtte naar het verleden, dat met andere woorden onze profeet ook geschiedschrijver was. Uit heel zijne lange profetie blijkt trouwens wel, dal hij een voortreffelijk kenner van Israëls geschiedenis was. Hij spreekt van de Schepping, 't Paradijs, den Zondvloed, Noach, Sodom, Abraham, den uittocht uit Egypte, den doortocht door de woestijn, den intocht in Kanaän, de oorlogen van Jozef, Gideon, David enz. Tot de schriftelijke werkzaamheid van Jesaja behoorde ook, dat hij enkele veelzeggende woorden op een tafel of plaat, een "bulletin-board" zouden wij zeggen, schreef en deze in duidelijke letters het volk voorhield ter waarschuwing en vermaning. Voorbeelden daarvan vinden we in 8:1 en 30:8. Zijn voornaamste schrijfwerk vinden we echter in het boek, dat zijn naam draagt. Dit is in klein boekformaat gedrukt een twintig bladzijden kleiner dan het boek van Jeremia en

zelfs nog even korter dan dat van Ezechiël. Inzake de kwaliteit, het innerlijk gehalte, van zijn schrijven doet hij evenwel voor niemand onder en wij gelooven de critici niet als ze zonder bewijs beweren, dat er in zijn boek gebrek aan samenhang is. Er moge geen tijdsorde zijn, er is dan toch zaakorde. Over de eenheid van het boek Jesaja wenschen we voorts nog iets te zeggen in de inleiding tot het tweede deel.

II. JESAJA ALS PROFEET

Evenals Simsons kracht in zijn Nazireërschap was gelegen, alzoo lag de kracht van Jesaja niet in zijne natuurlijke en geestelijke gaven van verstand en hart maar bepaaldelijk daarin dat hij profeet was. Daarom is het noodig dat we hierbij vervolgens kortelijks stil staan.

Allen volken in de grijze oudheid hadden hunne waarzeggers, die voorgaven het zwaar gordijn, dat voor de toekomst hangt, terzijde te kunnen schuiven, doch alleen het kleine volk der Joden had zijn profeten, die van 's Heeren wege het licht der genade lieten schijnen in de duistere tijden. Een profeet is een man Gods, die optreedt met een last van 's Heeren wege en als tolk van 's Heeren wil. Het woord nabi, de meest gewone naam voor profeet, is hoogstwaarschijnlijk afgeleid van een wortel, die de beteekenis heeft van opborrelen onder den drang eener hoogere ingeving. Een profeet is dan een man uit wien, na goddelijke openbaring, de gedachte en de wil des Heeren opborrelt. En daar de profeten gezanten waren van een heilig God en gezonden werden tot een diep zondig volk, zoo zagen ze zich meermalen genoodzaakt om bestraffend op te treden tegenover de ongerechtigheden des volks. Zij waren Israëls wachters met name van de theocratie en van de koningen, die als nederige stedehouders Gods geroepen waren in Jeruzalem te regeeren. Wilden ze hunne roeping getrouw zijn, dan moesten ze zonder aanzien des persoons bestraffen als wie openlijk afweek van den wil van Jehova. Zij waren de herdershonden, die evenzeer op Israëls herders, de koning en de vorsten en priesters hadden toe te zien, als op de kudde des Heeren. Dit nu heeft Jesaja voor vele jaren zeer getrouw gedaan.

Jesaja was in den volsten zin des woords een man Gods, d.i. een man, die tot God in bijzondere betrekking stond. Ofschoon we vastelijk mogen gelooven, dat hij ten zeerste begaafd was, verziend, oordeelkundig, vroed en vroom, zoo zou hij met dit alles toch geenszins hebben kunnen spreken gelijk hij nu gedaan heeft, indien de Heere hem niet herhaaldelijk door eene openbaring Zijn wil had bekend gemaakt. Zoo hij 's Heeren Woord niet eerst had ontvangen, zoo zou hij dit niet hebben kunnen geven. De Heere heeft dan ook tot hem gesproken en wel op de drie meest gewone wijzen van goddelijke openbaring.

Bij zijn roeping tot profeet ontving hij een grootsch visioen, dat geheel zijn leven en al zijn arbeid beheerscht heeft, het visioen van den komenden Christus, Die

de gansche wereld met Zijne heerlijkheid vol maakt en die de hemelen doet weergalmen van Zijne heiligheid en heerlijkheid. Zooals uit 30:10 blijkt, werd hijzelf door zijn tijdgenooten nog wel een ziener genoemd. Deze oude naam, I Sam. 9:9, was in zijne dagen derhalve nog niet in onbruik geraakt.

Een tweede vorm van openbaring was het machtig aangegrepen worden van 8:10. Hier hebben we ongetwijfeld te denken aan een vaardig worden van Gods Geest op hem, dat ook door Ezechiël genoemd wordt een zijn van Gods hand op hem. Op een voor ons onverklaarbare wijze werden de Godsmannen dan aangegrepen en werden onweerstaanbaar tot spreken of handelen gedreven en gedrongen. Het Woord des Heeren werd dan in hunne beenderen als een vuur. Hoewel ons Jesaja hiervan slechts eenmaal verhaalt, zoo mogen we toch vrij aannemen, dat dit hem vaker overkomen is.

Directe aanspraak was eindelijk de derde vorm, waarin Jehova Zich aan onzen profeet openbaarde. In 22:14 getuigt hij, dat Jehova Zebaoth Zich voor zijne ooren geopenbaard heeft, waaruit we wel mogen afleiden, dat hij de hoorbare stem des Heeren hoorde met zijn lichamelijke ooren. Zie ook 8:11; 20:2, 7-9. Spreken van mond tot mond, als vriend tot vriend was de edelste openbaringsvorm, welke aan Mozes meer dan aan een ander ten deel viel, doch het schijnt dat ook de koninklijke Jesaja in dit nooit te waardeeren voorrecht ruimschoots mocht deelen. Intussche behoort ook deze vorm tot de velerlei wijze, waarin God Zich aan de vaderen naar luid van Hebr. 1:1 geopenbaard heeft. Slechts zooveel wat de ontvangst der openbaring Gods aangaat, thans echter nog een enkel woord aangaande de reproductie zijner ontvangen revelatie.

Had de profeet de openbaring der waarheid op drieërlei wijze ontvangen, hij gaf hem ook hoofdzakelijk in drieërlei vorm weder. Allereerst door de mondelinge profetische prediking en onderwijzing. We kunnen veilig aannemen, dat Jesaja meermalen straatprediker is geweest en als boetprediker de vroolijk trippelende dames en heeren tot boete en berouw vermaand en op de onontkoombare gerichten gewezen heeft. Voorts heeft hij de waarheid doen kennen door symbolische handeling. Volgens 20:2, 3 is hij voor drie jaren lang tot een teeken en wonder geweest door naakt en barvoets te gaan, ten einde daarmee het op Egypte vertrouwend Juda te doen zien, dat de Egyptenaren dus naakt en barvoets als gevangen slaven zouden worden weggevoerd door de Assyriërs. Tot de symbolische handelingen kan men ook rekenen gevallen als verteld in 7:3; 8:1-3; 30:7. Niet bloot door zijn woord, maar door zijn naam en kinderen was hij tot een teeken in Israël.

En in de derde plaats heeft Jesaja door zijn schriftelijken arbeid de door openbaring ontvangene waarheid aan het nageslacht overgeleverd. Daar we

hiervoor reeds een paragraaf aan Jesaja als schrijver gewijd hebben, behoeven we hier thans niet nader op in te gaan.

In het boek Ecclesiasticus wordt door Jezus Sirach van Jesaja gezegd: "Jesaja, de groote profeet, getrouw voor het aanschijn des Heeren, Met den grooten Geest zag hij de laatste dingen en hij vertroostte de treurenden in Sion. Tot in eeuwigheid toonde hij het toekomende en verborgene, alvorens dit geschiedde." Dit laatste is juist een doorn in het oog voor de critici, die niet gelooven aan het wonder der voorzegging. Jesaja heeft ruim twee eeuwen van te voren Kores d. i. Cyrus den Groote bij name genoemd. Hij voorspelde de opkomst van het Babylonisch wereldrijk en eveneens deszelfs val. Hij zag en schilderde den val van Babel door Cyrus in de meest helle kleuren, bijna twee eeuwen voor dit plaats greep, en het geschiedde alzoo. Hij zag het feestmaal van den gedenkwaardigen nacht van Babels val en Dan. 5 is eenvoudig de letterlijke vervulling van 21:5. Hij noemt de volken, die Babel zouden veroveren, 21:2; den naam van den veldoverste, 44:28; 45:1; de wijze waarop het zou geschieden, 21:2-7; 44:27 en hij beschrijft herhaaldelijk Babels verwoesting, 13:19, 14:20-23. Zoo zag hij door 's Heeren Geest verlicht en geleid, machtige volken, "opgaan, blinken en verzinken" en daarentegen zag hij even helder dat het volk der belofte, hoe fel ook geplaagd, nimmer zou vernietigd worden, maar integendeel eenmaal tot de wereldheerschappij zou geraken onder zijn Messias. Met de schoonste kleuren heeft hij herhaaldelijk die verrukkelijke toekomst geschilderd. En ook die schilderijen zullen eens even zekerlijk vervuld worden als de schilderijen van Babels ondergang.

III. DE TIJD VAN JESAJA

In den eigenlijken zin des woords was Jesaja geen kind zijns tijds, doch het is tevens een onloochenbaar feit, dat zijn arbeid grootendeels mede door zijn tijd is bepaald geworden. Daarom is het noodig, dat wij een vluchtigen blik werpen op zijn tijd in politiek, godsdienstig en in zedelijk opzicht.

1. JESAJA'S TIJD IN POLITIEK OPZICHT.

Het was de tijd van de opkomst van de wereldrijken. Eerst worstelden Assur en Egypte om den voorrang, in de laatste jaren van Jesaja Assur en Babel. De Assyrische koningen Tiglath-Pileser, Salmanezer, Sargon, Sanherib, Esarhadden en Assurbanipal waren machtige en heerszuchtige vorsten, tuk op wapenroem en verovering, en die de een meer, de ander minder, handelden naar het hedendaagsch beginsel van het recht van den sterkste. En Assur was met hare geweldige legers, hare groote rijkdommen en machtige steden de sterkste. Zoo kwamen natuurlijk de kleine staten in het gedrang. Deze moesten leven bij de genade van Assur. De kleine staten, in en rondom Palestina ondervonden dit in de dagen van onzen profeet op de bitterste wijze. In de schoone rectorale rede

over Sanherib heeft Dr. C. Van Gelderen ons het beeld geteekend van de onbeteugelde zucht naar de wereldheerschappij in die dagen.

De eerste gevoelige aanraking van Israël met het wereldrijk was in de dagen van den gruwzamen moordenaar Menahem van het Rijk der tien stammen. Als straf voor zijne gruwelen lezen we in II Kron. 15:20, 21: "Toen kwam Pul, de koning van Assyrië, tegen het land; en Menehem gaf aan Pul duizend talenten zilveren, opdat zijn hand met hem zoude zijn, om het koninkrijk in zijn hand te stellen. Menahem nu bracht dit geld op van Israël, van alle geweldigen van vermogen, om den koning van Assyrië te geven, voor elk man vijftig zilveren sikkels. Alzoo keerde Pul weder en bleef daar niet in het land."

Hier zien we, dat het de zelfzuchtige politiek eens moordenaars was die de eerste begeerte van het roofdier Assur jegens het Bondsvolk opwekte. Enkele jaren later, in het laatste jaar van Uzzia, dus in het jaar, dat Jesaja zijn mandaat ontving, kwam Tiglath-Pileser in het noordelijk Rijk vallen. Daar lezen we van in II Kon. 15:29: "In de dagen van Pekah, den koning van Israël, kwam Tiglath-Pileser, de koning van Assyrië, en nam Ijon in, en Abel Beth-Maächa, en Janoah, en Kedes, en Hazon, en Gilead, en Galilea, het gansche land van Naphthali; en hij voerde ze weg naar Assyrië." Op deze treurige geschiedenis zinspelen 8:23 en 9:1-5. Pekah was dezelfde, die Achaz' leger in de pan hakte, 120,000 deed sneuvelen en 200,000 gevankelijk naar Samaria voerde. Daarop zinspeelt misschien het eerste hoofdstuk. Het was ook deze Pekah, die zich verbond met Rezin in Syrië met het helsch doel om het huis Davids te vernietigen. In dit licht versta men hoofdstuk 7. Ook de moordenaar Pekah werd op zijn beurt echter weer vermoord door Hosea. Bij zijn troonsbestijging was hij natuurlijkerwijs een vasal van Assur, gelijk ook zijne voorgangers. Het schijnt echter dat Assur de zaken in Samaria niet te goed vertrouwd heeft. Althans we lezen in II Kon. 17:3, 4 het volgende: "Tegen hem (Hosea) toog op Salmanezer, koning van Assyrië, en Hosea werd zijn knecht, dat hij hem een geschenk gaf. Maar de koning van Assyrië ontdekte eene verbintenis in Hosea, dat hij tot So, den koning van Egypte, boden gezonden had, en het geschenk aan den koning van Assyrië niet als te voren van jaar tot jaar opbracht; zoo sloot hem de koning van Assyrië in en bond hem in het gevangenhuis."

Daarna lezen we van de driejarige belegering van Samaria door Salmanezer en de wegvoering van Israël naar Assyrië. Naar de meest gewone tijdrekening was dit in het jaar 722 voor Christus.

"Want het geschiedde nu in het vierde jaar van den Koning Hiskia, (hetwelk was het zevende jaar van Hosea, den zoon van Ela, den koning van Israël) dat Salmanezer, de koning van Assyrië, optoog in het gansche land; ja, hij kwam op naar Samaria, en hij belegerde het drie jaren. En zij namen haar in ten einde van drie jaren, in het zesde jaar van Hiskia; in het negende jaar van Hosea nam de

koning van Assyrië, Samaria in, voerde Israël weg in Assyrië, en deed ze leiden en wonen in Halah, en in Habor, aan de rivier Gozan, en in de steden der Meden" II Kon. 17:5, 6; II Kon. 18:9-11. Als de oorzaken van Israëls wegvoering worden genoemd: ongehoorzaamheid aan de stem des Heeren, overtreding van het verbond, ondankbaarheid voor Gods weïdaden, afgoderij en beeldendienst en een nawandelen van de heidensche gruwelen, een bemantelen van de ongerechtigheden en de verwerping van de woorden der profeten. Zie II Kon. 18: 12 en II Kon. 17:7-23. Zeer treffend lezen we ook in deze verzen: "Daarom vertoornde Zich de HEERE zeer over Israël, dat Hij ze wegdeed van Zijn aangezicht; er bleef niets over behalve de stam van Juda alleen. Zelfs hield Juda de geboden des HEEREN huns Gods niet, maar zij wandelden in de inzettingen van Israël, die zij gemaakt hadden." Dit alles nu dient men bij het lezen van Jesaja's woorden wel in het oog te houden. De bijl lag toen ook voor Juda aan den wortel der boomen. Vele woorden van Jesaja zijn uitgesproken onder den druk van de ontzaggelijke gebeurtenis, waarbij een broedervolk werd benauwd, belegerd, en weggevoerd. Samaria lag niet meer dan 35 à 40 mijl van Jeruzalem verwijderd. Zoo men in de steden van Juda en in Jeruzalem op de daken klom kon men dus de groote wachtvuren des vijands zien branden en straks zelfs de zusterstad in vlammen zien opgaan. Zie 22:1. Is het in dit licht bezien niet zeer verklaarbaar, dat Jesaja met den meest aangrijpenden ernst het lichtzinnig volk van Juda en Jeruzalem waarschuwde? Maar is het ook niet des te onverantwoordelijker voor Juda geweest, dat men bij het zien van den fellen toorn Gods ovcr Israël niet meer zedig en ingetogen is gaan leven, zelfs als een op hol geslagen paard het verderf tegemoet gesneld is?

Zagen we, hoe een zelfzuchtige moordpolitiek het tienstammenrijk in de hand van het Assyrische wereldrijk speelde, het is met Juda welbezien niet anders gegaan. Het was in de benauwde tijden van den Syro-Efraïmitischen krijg tegen Juda, dat Achaz tegen alle vermaning van Jesaja in boden tot Tiglath-Pilezer had gezonden, zeggende: "Ik ben uw knecht en uw zoon; kom op, en verlos mij uit de hand van den koning van Syrië, en uit de hand van den koning van Israël, die zich tegen mij opmaken." De tempelschatten en de schatten van het paleis had hij den boden medegegeven tot een geschenk voor den koning van Assyrië. Tiglath-Pilezer trok inderdaad op deze verachtelijke smeekbede van Achaz op tegen Damaskus, nam haar in, voerde hare inwoners naar Kir en doodde Rezin. Doch hoewel Achaz zoo kruiperig mogelijk zijn leenheer de opwachting maakte bij Damaskus, zoo verkreeg hij toch niet wat hij verlangde, want wij lezen zoo beteekenisvol: "Doch hij (Tiglath-Pilezer) benauwde hem, en sterkte hem niet; hij hielp hem niet"

Er was althans één in het verdwaasde Juda, die door goddelijk licht geleid, het heillooze van deze politiek doorzag en deze eene was Jesaja. Hij zag dat deze politiek Juda vroeger of later naar den afgrond moest brengen, en hij heeft niet verkeerd gezien, zooals de uitkomst heeft bewezen. Het Assyrisch roofdier had

van Achaz een malsche kluif ontvangen. Deze smaakte naar meer. Toen dan ook de heersch- en roofzuchtige Sanherib den troon van Assyrië beklom, trok hij ook al dra met een geweldig leger tegen Juda op. Had ook Hiskia, de zoon van Achaz, hem niet de gehoorzaamheid opgezegd? Ook op dezen optocht van den geweldigen Sanherib zinspelen weder vele woorden van Jesaja. Hoofdstuk 37 beschrijft, hoe wonderlijk de Heere de stad nog redde uit zijn klauwen. Doch zelfs deze wonderdadige uitredding werd de aanleidende oorzaak tot tweërlei heilloos verschijnsel. Vooreerst zetten velen van het lichtzinnig volk zich nu de meening in het hoofd, dat Jeruzalem in tegenstelling van Samaria en andere steden onverwinnlijk en onschendbaar was vanwege den tempel en tempeldienst. Geen eeuw later is dit kennelijk de algemeene gedachte zooals ons blijkt uit de Profetie van Jeremia. En ten andere had de nederlaag van Sanherib voor Jeruzalems muren tengevolge, dat het steeds sterker wordend Babel, dat ook stond naar de wereldheerschappij, zijne boden met gelukwensen en geschenken tot den vromen Hiskia zond met dit jammerlijk gevolg, dat de koning door hoovaardij ten val kwam en van 's Heeren wege moest vernemen, dat al zijn schatten en zijn zonen naar Babel weggevoerd zouden worden. De overwinning werd hier dan, gelijk later zoo menigmaal, de aanleidende oorzaak tot volkomen ondergang. Voor wie niet wandelen in de wegen des Heeren zijn alle overwinningen oorzaak van hoogmoed en deze gaat, naar Salomo's woord, voor den val.

2. JESAJA'S TIJD IN GODSDIENSTIG OPZICHT.

Het spreekt vanzelf dat wij dit woord hier opvatten in breedten zin, zoodat ook het algemeen godsdienstig leven er mede in begrepen is. Bedoeld is dus niet alleen het geestelijk leven, maar heel de verhouding van Juda tot den eersten tafel der wet.

Dan zij vooreerst opgemerkt, dat Juda een halve eeuw van grooten uiterlijken voorspoed had doorleefd onder het gezegend bewind van Uzzia. Deze vorst had zich gedurende zijne lange regeering met hart en ziel toegelegd op de uitwendige en inwendige welvaart en versterking van zijn land en volk en dit gelukte hem onder den zegen des Heeren volkomen. "Hij werd wonderlijk geholpen," zoo lezen we van hem. Op het laatst van zijn leven echter beging hij als ervaren grijsaard de grootste dwaasheid, doordien hij naast het koninklijk ook het priesterlijk ambt wilde uitoefenen. De Schrift verklaart dit kortelijks evenals later bij Hiskia uit den hoogmoed des harten. "Zijn hart verhief zich tot verdervens toe, en hij overtrad tegen den HEERE zijn God." Dit was een zeer slecht voorbeeld voor het gansche volk. Daarbenevens is het al de eeuwen door gezien, dat de uiterlijke voorspoed zeer nadeelig is voor het ware godsdienstig leven. Het zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen en de ervaring toont telkens weder dat de mensch in dagen van grooten voorspoed en weelde maar houten beenen heeft. Dit bleek ook maar al te zeer in Uzzia's dagen. Wanneer wij

Jesaja's tijdgenooten Hosea, Micha en Amos nagaan alsmede vele uitdrukkingen van Jesaja, dan blijkt genoegzaam dat het met den godsdienstigen toestand ver van gunstig gesteld was. Zie behalve de eerste drie hoofdstukken van Jesaja, Hos. 4:15; 6:11; 12:1; Amos 5:5; 8:14; Micha 2 en 3. Tot uitbrekende goddeloosheden kwam het echter eerst recht onder den nietswaardigen Achaz, die omtrent van 741 tot 726 den troon van Juda heeft ontsierd. Door zijn dwaasheid en gruwelen bracht hij zijn land bijna tot volslagen ondergang. Hij was volslagen heidensch en even bijgeloovig als ongeloovig. Hij ging zijn volk voor in den Baäl- en Molochdienst en verbrandde zelfs zijn eigene zonen in het vuur van het dal Hinnoms. De harde slagen, die God hem toebracht, brachten hem niet tot inkeer, maar verdwaasden hem nog veel meer en deden hem huichelen en den voet op het heilloos spoor der Assyrische politiek zetten. Hij ging van kwaad tot erger en viel van het eene euvel in het ander. Hij liet het brandofferaltair van Salomo uit den tempel wegnemen en vervangen door het altaar van een Syrischen afgod. Hij roofde de tempelschatten, vernielde de tempelvaten en sloot eindelijk het Huis des Heeren en verklaarde den dienst van Jehova voor afgeschaft, waarop het land bedekt werd van de afschuwelijke afgodsbeelden. Het was dus kennelijk zijn toeleg om gansch Juda en Jeruzalem te verheidenschen. En het merkwaardigst was voorzeker, dat zijn volk hem hierin ter wille was. Uitgenomen Micha, Amos en Jesaja ! Deze godsmannen hebben in die booze dagen de boetbazuin aan den mond gezet en hun bazuin heeft geen onzeker geluid gegeven. En het lijdt geen twijfel of er zijn ook nog vele vromen geweest, stillen in den lande, die zich over deze toestanden ten zeerste bedroefd hebben. Doch deze traden niet voor het voetlicht, doch scholen veeleer angstig weg.

Het kon natuurlijk niet uitblijven, dat zich aan deze religieuse inzinking het diepst moreel verval paarde. Het heeft ongetwijfeld zijn nut, dat hierop vervolgens kortelijks wordt gewezen.

3. JESAJA'S TIJD IN ZEDELIIK OPZICHT.

Hier wenschen we op den voorgrond te plaatsen, dat Jesaja's tijd sprekend geleeke op den onzen en dat men destijds in Juda dezelfde problemen had, die wij in onze booze dagen hebben. Hebben wij in onze dagen vele Federaties, ten einde macht te verkrijgen, in Jesaja's dagen riep men ook van verbintenis, federatie, doch de Heere waarschuwde Zijn knecht er tegen, 8:12. 's Heeren volk dient alleen gefedereerd te zijn met den Heere. Met Hem zijn ze sterker dan Satan, zonde en de wereld. Is het Spiritisme thans een heilloos teeken des tijds, men vroeg ook destijds in Spiritistische Séances de dooden, 2:6; 8:19. Vergaat het volk thans van onkunde, tengevolge van het godsdienstloos onderwijs, men was toen ook reeds dommer dan ossen en ezels in goddelijke zaken, 1:2-4. Regeert thans de koningin Mode met een ijzeren scepter, ze deed het ook destijds reeds, 3:16-26. Heerschen thans de Kinderen over vele Ouders en

Onderwijzers, men was in Jesaja's dagen ook hiermede reeds bekend, 3:4, 5. Beleven wij dagen van Feminisme en vrouwenheerschappij, 3:12 wijst reeds op iets dergelijks. Zijn duizenden zoogenaamde Leiders des volks tegenwoordig verleiders, ook onze profeet klaagt daarover reeds in dien dag, 3:12. Klagen wij thans over Mammondienst en Monopoliën, onze Godsman heeft daarover reeds het wee uitgesproken, 5:8. Strijden wij trots alle Prohibitie nog tegen het Alkoholisme, Jesaja deed dit, zonder Prohibitie, eveneens, 5:11, 22. Is de Cultuur thans veelal vuil en liederlijk in zedelijk opzicht, ze was toen reeds uiterst beestachtig, 28:7-10. Klaagt men nu over Sociale misstanden en ongerechtigheden, Jesaja heeft ook hiertegen meermalen zijn machtige stem verheven, 5, 10 en 28. Is er thans bij den overstelpenden ernst der tijden eene Godtergende lichtzinnigheid, deze was er ook destijds, 3:16-23; 5:19; 28:1-10. Vervullen de Spotters met 's Heeren Woord thans de zoogenaamde christelijke wereld, Jesaja heeft ze in zijn dagen meermalen met het oordeel bedreigd. En eindelijk, beleven wij in onze dagen eene hoogmoed, die kennelijk voor den val gaat, deze wordt ons ook in den breede geschilderd in 2:10-22. De trots en hoovaardij gingen ook toen een jammerlijken val vooraf.

Bij het onderzoeken van Jesaja houde men dus wel voor de aandacht dat zijn tijd op schier elk gebied ten eenenmale vermolmd was. Wel scheen het eerst dat er door de krachtige hervorming van Hiskia een gunstige wending ten goede zou komen en is er in den uiterlijken vorm ook ontegenzeggelijk veel verbeterd, doch de huichelarij is er terzelfder tijd, natuurlijk buiten de schuld van den welmeenenden Hiskia, door vermeerderd, aangezien nu velen met een verheidenscht hart deelnamen aan den dienst des Heeren. Hij tastte de afgoderij in den wortel aan en roeide alles uit wat zijn onderdanen er maar aan herinneren kon en toch lag de wortel der afgoderij, zooals die in het afkeerig hart schuilt, buiten zijn bereik. Men meene in elk geval niet, dat het afgodisch volk van Achaz zoo maar eensklaps door Hiskia werd omgezet in een oprecht en den Heere vreezend volk. Dit toch zou èn zielkundig èn religieus ten eenenmale onverklaarbaar zijn. En ook zeer vele woorden van Jesaja zouden ten eenenmale onverklaarbaar zijn, indien we dit aannamen. Er bleef aldoor, in weerwil van de goede bedoelingen en reformaties van Hiskia, een ongodistisch en afgodisch streven in de breede rangen des volks. En Zijne vorsten behoorden tot de Egyptisch gezinde partij.

IV. DE GRONDBEGRIPPEN VAN HET BOEK JESAJA

1. DE NAAM JESAJA.

Zietdaar de korte inhoud van al zijne profetische prediking. Het heil is des Heeren, korter: Jehova is heil is de beteekenis van zijn naam. Zelf zegt hij ons in 8:18 dat hij zoowel als zijn kinderen tot een teken en wonder in Israël was. Dit had hij met den grooten Profeet gemeen, dat hij niet alleen door zijne

mondelinge prediking, maar ook reeds door zijn naam en verschijning tot een teeken en wonder in Israël was. De grondgedachte van al zijne prediking was deze, dat het geheim van aller zegen voor tijd en eeuwigheid was gelegen in Israëls God, Jehova. Dit hield hij staande tegenover alle machten der hel. In verschillende vormen, het zij zoo, kwam het hierop bij hem telkens weder neer. In een prachtige woordspeling, gelijk hij in het oorspronkelijke zoovele heeft, zegt hij tot Achaz: "Vertrouwt gij niet, dan houdt ge 't niet!" 7:9. Doch als de huichelachtige Achaz onder een vroom voorwendsel weigert een teeken te vragen, dan wordt zijn woord, gelijk de donder, die onheilspellend door de bergen aanrolt uit de verte. Er is niemand onder de heilige schrijvers des Ouden Verbonds of het moest David zijn, die den weg des heils zoo veelvuldig en zoo klaarlijk heeft voorgesteld als Jesaja, weshalve hij terecht den naam van den Evangelist onder de Profeten sinds vele eeuwen gedragen heeft. De pasbekeerde Augustinus vroeg aan Ambrosius welk boek hij hem aanried te lezen en de grijze bisschop antwoordde: "Jesaja!"

2. DE NAAM SCHEAR-JASHUB.

Dit is de naam, die het oudste zoontje van den profeet droeg, en ook deze was tot een teeken in Israël, 7:3; 8:18. Deze eigenaardige naam kan vertaald worden door: de rest keert terug (uit de ballingschap namelijk!) òf het overschot bekeert zich. Het lijkt geen twijfel of we hebben de beide beteekenissen hier samen te voegen. Het Hebr. werkwoord Shub dat we hier hebben, beteekent terugkeeren in lichamelijken zin, en ook omkeeren in godsdienstigen zin, dus bekeeren. Het is dit woord dat van 800 tot 1000 maal voorkomt in het Oude Testament en zeer vaak in toepassing op Israëls toekomstige wederkeering en bekeering. In dien zin nu vatte men dezen naam ook op. Een naam rijker van beteekenis had de profeet zijn zoon niet kunnen geven. Want deze naam onderstelt drie gedachten: het gericht over 's Heeren volk; voorts de wegvoering in ballingschap en het overblijven (van het gericht namelijk) van een gering overschot. Doch ter anderer zijde drukt deze zinrijke naam ook uit dat Israël niet ten volle afvallig of vernietigd zal worden, maar integendeel eens zal wederkeeren tot Jehova en tot Palestina. Wij zullen later gelegenheid te over hebben om aan te toonen dat de ideeën van gericht en heerlijkheid over Juda en gansch Israël schering en inslag zijn in de prediking van Jesaja. Het overblijfsel vinden we aldoor in Israëls geschiedenis. Van de tien verspieders waren slechts twee getrouw en gansch Israël stierf weg in de woestijn behalve die twee. In Elia's afvallige tijden waren er in Israël nog zeven duizend, die de knie voor Baäl niet gebogen hadden. Het schijnt, dat volgens 6:3 en Amos 5:3 slechts een tiende deel van Israël zal wederkeeren en volgens Ez. 5 en Zach. 13:8, 9 zal een derde deel overblijven. Zie ook Neh. 11:20; Rom. 9:27 en 11:5.

3. MAHER-SCHALAL-CHASBAS.

Deze naam is niet zoo wijd profetisch van strekking als de vorige, maar had meer de plaatselijke en onmiddellijke beteekenis voor Samaria, dat namelijk de vijand dra zou oprukken en zich zou haasten tot den roof en aansnellen tot den oorlogsbuit; in zegepraal op Samaria behaald. Doch wat Assur met Samaria had gedaan, zou ook eenmaal met Juda en Jeruzalem geschieden. Deze naam was gewichtig genoeg om hem op een rol duidelijk neer te schrijven voor het publiek. Daar we straks nog meer afzonderlijk wenschen stil te staan bij de gerichtsprediking van Jesaja over den grooten dag des Heeren, zoo kunnen we van dezen naam, die ook naar dien dag en den eindvijand wijst, vooreerst afstappen.

4. DE NAAM "HEILIGE ISRAËLS."

Deze naam geeft Jesaja gedurig weder aan Jehova en is bij hem eigendommelijk. Deze naam komt bij hem talloos vaak voor en buiten zijn boek slechts zes malen. Zie Jer. 50:29; 51:5; Ez. 39:7 en in drie Psalmen, 71:22; 78:41; 89:19. Als een gulden draad loopt deze naam, ten bewijze van de eenheid des boeks, door zijne gansche Profetie; in het eerste deel zoowel als in het tweede. Zie 1:4; 5:19, 24; 10:17,20; 12:6; 17:7; 29:19,23; 30:11, 12, 15; 31:1; 37:23; 41:14, 16, 20; 43:3, 14, 15; 45:11; 47:4; 48:17; 49:7; 54:5; 55:5; 60:9,14.

Nu rijst hier tweeërlei vraag: (i) Wie bedoelt de profeet hier? En wat bedoelt hij met dezen naam? Voor ons is het na een nauwkeurig onderzoek van dezen naam op bovengenoemde plaatsen aan geen twijfel onderhevig, dat daarmee onze Heere Jezus bedoeld is. Hij wordt toch gedurig aangeduid en nader bepaald als degene, die Israël geformeerd heeft en eens zal verlossen, beschutten, verheerlijken, de Heiland. Bovendien hebben vele uitleggers terecht opgemerkt, dat we in dezen naam een echo hebben op het lied der Serafijnen, dat de profeet als jonge man bij de wijding tot zijn dienst eens hoorde. Dat was een lied van de drievoudige heiligheid en de heerlijkheid Gods. Hij had toen den Christus gezien, op den troon Zijner heerlijkheid gezeten, zooals Hij eens de gansche aarde met Zijne heerlijkheid zal vervullen. Men zie de korte uitleg, die Jezus Zelf van dit visioen gaf in Joh. 12:41. Christus is te vinden in elk hoofdstuk van Jesaja. (ii) Wat bedoelt de profeet met dezen naam? Niet wat Schultz e.a. er door verstaan hebben: aan Israël toegewijd, maar de absolute wezensvolkomenheid des Heeren. Hij is vlekkeloos rein en schoon. Oetinger schreef terecht: Heiligheid is de verborgen heerlijkheid en heerlijkheid de ontdekte heiligheid." In Zijne toekomst zal de glans Zijner heiligheid zich openbaren, Ps. 50:1-7. En deze volmaakte, reine, heerlijke Verlosser is uit kracht van het genadeverbond Israëls eigendom, terwijl Israël de roeping heeft om Hem door het geloof te aanvaarden. Daarom heet Hij de Heilige Israëls. Hij gaf Zich aan Israël en wil dat Israël zich geve aan Hem.

Deze Heilige Israëls is voor Jesaja de volstrekt Souvereine God, Die als de levende God tegenover de dooden wordt gesteld. 8:19, Die Israël en alle volken regeert, dezen verhoogt en genen vernedert. De profeet stelt Hem gedurig voor als een waarachtig mensch met menselijke ledematen. Hij kan zitten, opstaan, rijden, toornen, wonen, toezien en als Hij spreekt of Zijn arm opheft dan dondert, bliksemt, hagelt, stormt het en wordt de mensch aangegrepen door ontsteltenis en schrik. Veelal wordt dit verklaard als anthropomorfisme en anthropopathie, doch dit is hier gansch niet noodig, want we hebben hier met eene volheerlijke werkelijkheid te doen. De profeet ziet in deze gevallen op den Christus, Die een werkelijk lichaam uit de maagd Maria heeft aangenomen en Die als de waarachtige mensch zal wederkeeren om de wereld te oordeelen in rechtmatigheid. Het is dan ook voorzeker opmerkenswaardig, dat de begrippen van eeuwigheid, onveranderlijkheid en alomtegenwoordigheid hoegenaamd niet op den Heilige Israëls worden toegepast. Dit wil natuurlijk in de verste verte niet zeggen, dat Hij geen God zou zijn, maar wel dat op Zijne waarachtige menschheid minstens evenveel, zoo nog niet meer, de nadruk wordt gelegd als op zijne Godheid. Nauw verbonden met Zijne heiligheid is echter Zijne gerechtigheid. Gerechtigheid, vrede en waarheidskennis zijn zelfs de hoofdtrekken van het heerlijk vrederijk, dat Hij zal stichten, wanneer Hij komt als de Jehovah Zebaoth. Deze naam wijst Hem niet aan als den Aanvoerder van Israëls legers, noch als den Heer der sterren, maar bepaaldelijk als den Heer der Engelen, die met Hem zullen komen om te richten en de heiligen te vergaderen.

5. DE BONDSBETREKKING VAN GOD TOT ISRAEL.

Israël staat tot God in gansch bijzondere betrekking. Jehova heeft in het genadeverbond Israël tot Zijne vrouw aangenomen en daarom wordt Hij gedurig weder Israëls God genaamd in den rijken zin van Israëls Bondgod, Israëls Man, 17:6; 21:17; 29:23; 37:21; 54:5. Hij heet de God van Achaz, 7:11; van David, 38:5; van Jesaja, 7:13. Anderzijds is Israël het volk des Heeren, 1:3; 5:25; 10:24; 40:1; 47:6 en tal van andere plaatsen. Israël is des Heeren wijngaard, 5:1-7; Kanaän is Zijn land, 11:9; 14:25; Jeruzalem Zijn stad, 29:1; 30:19. Daar woont Hij, 8:19 en daar zal Hij eens weer wonen, 12:6; 30:29; 31:9. Soms echter wordt Hij ook voorgesteld als de Vader van Israël, 1:2; 63:8, 16.

Voor deze nauwe bondsbetrekking tusschen Jehova en Israël hebben de Heeren der critiek geen oog. Men ziet er veelal niet meer in dan aanmatiging en volkstrots van Israël en zijne profeten, enghartig particularisme. En als Jesaja dan in het tweede deel zijner profetie wijst op het heil, dat door het herstelde Israël eens zal ontspruiten voor alle volken en de gansche zuchtende schepping, dan noemt men dit het Universalisme van den grooten onbekende, die in de dagen der ballingschap zou geleefd hebben. Voor ons is deze bondsbetrekking echter geen waandenkbeeld des profeten, maar de wijze beschikking van de verkiezing der genade Gods. De Heere heeft als de Souvereine Schepper Zich

Israël geformeerd, opdat dit volk Zijn lof zou vertellen, 43:21. Hij is vrijmachtig in al Zijn doen, ook in Zijn uitverkiezend doen. En zoo zegt Hijzelf tot Israël: "Ik heb u liefgehad," 43:4. Wie dit enghartig particularisme durft noemen, bedilt den Heilige in Zijn vrijmachtig bestel. Hij is de Pottbakker en wij zijn het leem, o mensch!

6. DE DAG DES HEEREN.

De benaming dag des Heeren is een staande term bij de profeten. Ze komt het eerst voor in Jes. 2:12: "Want de dag des Heeren der heirscharen zal zijn tegen allen hoovaardige en hooge, en tegen allen verhevende, opdat hij vernederd worde." De beschrijving, welke we vinden in dit hoofdstuk is een van de breedvoerigste van dien doorluchtigen en vreeselijken dag. Waar we de uitdrukking de dag des Heeren ook vinden, ze beteekent steeds de dag, waarop de Heere komt tegen den Satan en alle satanische machten. Reeds in de Middeleeuwen werd deze dag bezongen als de dies irae d.i. de dag des toorns. De gedachte was toen echter algemeen, en ze is nog zeer wijd verbreid - dat de geloovigen dien dag ook te vreezen hadden, weshalve nog vele oprechte vromen zuchten bij het staren op dien dag. Doch zij zullen, gelijk de Catechismus het reeds uitdrukt, "in het gericht Gods nimmer komen," dewijl Christus voor hen ten vloek geweest is en den toorn Gods gedragen heeft. Christus komt om hen tot Zich op te nemen alvorens die schrikkelijke dag van verwoesting aanbreekt. Christus komt om hen, maakt eerst recht dien dag mogelijk, terwijl Zijn komst met hen dien dag werkelijk maakt. Men leze en herleze Openb. 19 en voorts I Cor. 1:7; Filip. 3:20,21; 1 Thess. 1:10; II Tim. 4:8; Tit. 2:13; Hebr. 9:28; II Thess. 3:5; Jak. 5:7,8.

Daar we van den naam Haast roof-snel buit van 8:1-3, waarin reeds een wenk en waarschuwing omtrent den dag des Heeren aan gansch Israël was gegeven beide door middel van de publieke schriftelijke aankondiging en van den naam des zoons van Jesaja, zeer weinig hebben gezegd en daar het begrip van den dag des Heeren en de beschrijving van de verwoestingen van dien dag telkens weer voorkomen, zoo is het noodzakelijk om daarop nog iets nader in te gaan.

1) De Naam.

Gewoonlijk wordt de gerichtsdag over Israël en de volken aangeduid als de dag des Heeren, doch Jesaja gebruikt ook zeer dikwijls alleen de uitdrukking in dien dag. De uitdrukking in de laatste dagen van Jes. 2:2 wijst eveneens op denzelfden tijd des gericht en der glorie. Dit is de eenigste keer, dat deze uitdrukking, die volgens de Rabbijnen op den tijd der Messiaansche regeering ziet, in Jesaja voorkomt. Gewoonlijk wordt er gesproken van den dag des Heeren of eenvoudig die dag, 2:12; 7:17; 10:3; 13:6,9; 22:5; 34:8. In 1:2 en 63:4 wordt deze dag de dag der wraak geheeten. Deze dag wordt de dag des Heeren

geheeten in tegenstelling met den dag des menschen en dewijl de Heere Jezus Christus in dien dag alleen groot zal zijn. De dag van Christus, waarvan het Nieuwe Testament alleen gewag maakt, is hiervan ten zeerste onderscheiden als vol zijnde van heerlijkheid voor Zijne bruidsgemeente. Het behoeft niet gezegd, dat ze chronologisch natuurlijk bijna parallel loopen.

2) De Duur.

De dag des Heeren is geen dag van twaalf uren, zooals men vroeger algemeen dacht, maar kennelijk de lange duizendjarige tijd van Christus' richten en regeeren en welks morgen en avond bepaald worden door de vreeselijkste gerichten van verdelging der goddeloozen en van loutering der gansche schepping, vgl. 1 Cor. 15:23-28. De duur van dezen dag is ons nergens aangegeven in het Oude Verbond. Zelfs heeft het den Heere behaagd om deze waarheid niet eerder te openbaren dan aan het einde der eerste eeuw, toen reeds al de Apostelen, behalve Johannes, den weg van alle vleesch gegaan waren. Eerst in Openb. 20 wordt ons de duur als duizend jaren tot zesmaal aangegeven.

3) De Rechter.

Christus zal de Rechter zijn en daartoe eerst opstaan van Zijn zetel en verschijnen ten gericht, 2:10,21; 19:1; 29:6; 30:18; 33:10. De Schrift zegt tot twaalf maal toe dat de Heere thans zit ter rechterhand Gods en in het Oosten bracht men alleen staande een beschuldiging of vonnis uit. Van daar ook de uitdrukking: "De mannen van Nineve zullen opstaan in het oordeel met dit geslacht en zullen hetzelfde veroordeelen." Dat Stefanus den Heere Jezus zag staan, zeide voor hem dat Hij Zich gereed maakte om Zijn steenigers te vonnissen, zoowel als om hem tot Zich te nemen. De Heere verklaart nadrukkelijk aangaande den tijd vóór het gericht: "Ik zal stil zijn, en toezien in Mijne woning." Na Zijn stilzitten en toezien gedurende de tijden der Heidenen zal de Heere opstaan en Zijne hateren wijd en zijd verjagen en verstrooien. De heerlijkste beschrijvingen van 's Heeren komst ten gericht worden ons door den grooten Profeet geboden, 2:10-22; 4:2-6; 6:1-5; 10:33,34, 11:3-5; 13:3-11; 19:1; 24:19-23; 25:5-12; 26:20,21 enz. Hij komt om wraak te oefenen over den hoon Hemzelf en Zijn volk aangedaan. Daardoor is het dat de dag der wraak en het jaar Zijner verlostten ten nauwste met elkander verbonden worden. Al het oordeel is Hem overgegeven en Hij is er ten volle toe bekwaam, want Hij is alwetend en streng rechtvaardig. Zijn volkomene bekwaamheid om te richten wordt ons in korte en krachtige trekken voorgesteld in 11:2-5; 63:3-6. Onder allerlei stoute beeldspraak wordt Zijn richten voorgesteld als hagel, boschbrand, storm, aardbeving, wegterende ziekte, afkappen van woudreuzen, oogsten, wannen, een sprinkhanenzwerm, het stuk slaan van een aarden kruik, het begeerlijk binnenslokken van een vroegrijpe vrucht, hongersnood enz. Wij spraken van beeldspraak, doch tevens zal dit alles eenmaal volle werkelijkheid worden.

4) Het Dubbel Karakter.

De dag des Heeren is een dag van oordeel over de goddeloozen en van voordeel voor de godvruchtigen. Zeer duidelijk wordt dit aangegeven in 3:10, 11 waar we lezen: "Zegt den rechtvaardige, dat het hem welgaan zal; dat zij de vrucht hunner werken zullen eten. Wee den goddelooze, het zal hem kwalijk gaan! want de vergelding zijner handen zal hem geschieden." Gelijk de profetische prediking het wel en wee moest bevatten, alzoo zal ook die dag dit eenmaal medebrengen. Brandende als een oven over alle goddeloozen en koesterende als de zon met genezing onder de vleugelen voor degenen, die den Heere vreezen, Mal. 4:1,2. Alzoo plaatst ook Jesaja gedurig weder den hagelslag der goddeloozen naast het onuitsprekelijk geluk dergenen, die Hem liefhebben in dien dag, 32:19, 20. Naar de straffende gerechtigheid Gods worden de goddeloozen vergolden, naar de beloonende gerechtigheid het getrouwe overblijfsel van Israël. De pronkzieke vrouwen worden beroofd van al hetgene, waarmede ze gehoereerd hebben, hunne sieraden en mannen, 3:17-25; 4:1. Zij die steeds gierden naar meer, zullen van al hunne bezittingen beroofd worden, 5:8-10, terwijl zij, die in overdaad leefden als gevangenen ten prooi zullen worden aan honger en dorst, 5:13. Die dag is de dag der rechtvaardige vergelding, doch dewijl er bij 's Heeren wederkomst een klasse van goddeloozen en een van biddenden gevonden wordt in Israël, zoo moet die vergelding uiteraard een dubbel karakter dragen. Bovendien wordt dit dubbel karakter geëischt door de waarheid, dat God een iegelijk vergelden zal naar zijne werken. Er zijn immers kwade en goede werken.

7. DE TRIOMF DES HEEREN IN HET VREDERIJK.

Na het oordeel komt het Godsrijk, dat aan Israël wordt opgericht. Dit is de doorlopende leer van Jesaja zoowel als van de gansche Schrift. Het bewijs daarvoor is bijna in elk hoofdstuk van onzen profeet te vinden. Doen we slechts enkele grepen. Na de zonde geschilderd te hebben en het daarop volgend gericht, beschrijft de ziener in 1:26-28 in korte trekken de groote heerlijkheid, die na het gericht voor Israël zal aanbreken. De stad, die als een hoer was en vol doodslagers, vs. 21, wordt een stad der gerechtigheid genaamd en krijgt nieuwe overheden en rechters. Door het strenge recht des Heeren wordt Sion verlost en hare teruggekeerde ballingen door gerechtigheid. Zonde, gericht, heerlijkheid, zietdaar de trits, die telkens weer bij onzen profeet in het nauwste verband gevonden wordt. In 2:1-5 zien we weder hetzelfde. Deze verzen spreken niet van den heerlijken staat der kerk in de laatste dagen, maar van Israël. Nadrukkelijk wordt ons immers verzekerd, dat de profeet dit heerlijk gezicht gezien heeft over Juda en Jeruzalem. En naar 's Heilands woord zal het in de laatste dagen dezer bedeeing zijn als in de dagen van Noach en Lot, zoodat alleen daardoor reeds de heerlijke kerkstaat onmogelijk wordt gemaakt. Uit vs. 4 blijkt wel, dat de heerlijkheid, waarvan deze verzen gewagen, ook eerst zal aanbreken, nadat de

Heere Jezus recht heeft gedaan onder de volken en alle militairisme en oorlog heeft weggevaagd. Na het gericht van hoofdstuk 3 over de weelderige dames van Jeruzalem, zal Christus, Die bij Zijn eerste komst geene gedaante of heerlijkheid had, tot sieraad en heerlijkheid zijn voor het godvruchtig overblijfsel van Israël en dan zal Israël eveneens groote glorie hebben, 4:2-6.

Nadat Christus met den adem Zijner lippen den goddelooze, d.i. den Antichrist, gedood heeft, zal het vrederijk aanbreken, zooals dit in het vervolg in de gloeiendste kleuren geschilderd wordt. Hoofdstuk 13 gewaagt van het gericht over Babel als beeld van de gansche godsdienstige en tevens Antichristelijke wereldmacht. Als grond en reden van dat gericht wordt aangegeven: "Want de Heere zal Zich over Jakob ontfermen en Hij zal Israël nog verkiezen en Hij zal hen in hun land zetten en de vreemdeling zal zich tot hen vervoegen en zij zullen het huis van Jakob aanhangen." Verder wordt nog beschreven hoe Israël zal heerschen over zijne vroegere verdrukkers en volkomen rust en vrede zal genieten, terwijl ook het gansche aardrijk rust en jubelt over den ondergang van de wereldmachten en van Satan, 14:1-14. Volgens 18:7 zal Jehova een geschenk worden gebracht, nadat Hij een vreeselijk gericht aan Zijne vijanden heeft gehouden. Men zie voorts 25; 32:1-8; 35 e. a. plaatsen, voornamelijk in het tweede deel en dan zal men, zoo men deze woorden des profeten gelooft, overtuigd zijn, dat de rust en vrede op deze aarde niet tot stand komen door de kerk, maar door de vreeselijkste gerichten, die Christus bij Zijne wederkomst zal oefenen op aarde. Voor de heerlijkheid kan aanbreken, moet er eerst een machtige vijand worden ten onder gebracht, 9:3; 11:4; 14:4,5; 27:1; 40:10; 49:25; 54:16.

Christus Zelf zal dan als de echt theocratische Koning regeeren over het herstelde Israël en over de gansche aarde. Hij zal regeeren op den berg Sion en te Jeruzalem en in de tegenwoordigheid Zijner oudsten in heerlijkheid, Jes. 24:23. Zijn wet en woord zullen uitgaan uit Jeruzalem tot aan de einden der aarde, 2:3. Hij vervult Sion met recht en gerechtigheid en doet Zijn volk onvermengde vreugde, ja vreugde op vreugde smaken, 9:3; 29:19. Hij geneest Israëls wonden, door het oordeel geslagen, 30:26 en beschermt Jeruzalem als een moedervogel haar nest, 31:4, 5. Hij bant alle duisternis en maakt het alles licht, 9:1. Zelfs het zonlicht doet Hij stralen in zevenvoudigen glans. Alle juk, dat Zijn volk knelde, wordt door Hem verbroken, 9:3; 10:27; 14:25. Slechts de herinnering er aan blijft leven, 9:4; 33:18. Niet alleen worden de wonden Zijns geslagen volks genezen, doch Hij geneest het van alle kwalen als blindheid, doofheid, stotteren, kreupelen, 29:18; 32:4; 33:23. Geen inwoner in de heilige stad zal meer ziek zijn, wijl alle schuld vergeven is, 33:24.

Van afgoderij en beeldendienst is dan geen sprake meer. Met de diepste verachting en met heiligen afschuw heeft men de afgodsbeelden verbroken en weggegooid, 2:18, 20; 30:22; 31:7. Het vertrouwen is alleen op Christus

gevestigd, 10:20; 11:9; 17:7. Goddelooze overheden, die er in Jesaja's dagen zoovele waren, zijn er niet meer. De vorsten handelen onder het gezegend bewind van Christus naar recht en gerechtigheid, 1:26; 22:19; 32:1; 33:17. Jehova-Jezus is alleen Wetgever, Rechter en Koning. Jeruzalem ligt thans veilig en welverzekerd en behoeft niet als in Jesaja's dagen aan uitwendige verdedigingsmiddelen te denken. Zelfs geen storm, regen of zonnegloed kan de stad meer treffen, wijl Hij Israëls sieraad is, 4:4-6.

De Satan af, Israël hersteld en Christus tegenwoordig, zietdaar de drie heerlijke heilsfeiten, die het wezen van het vreedrijk uitmaken en waaruit de zegenrijkste gevolgen voortvloeien. De aarde wordt van haar vloek ontheven, als de tweede Adam met Zijne majesteit Zich hier beneden vertegenwoordigt. Hij bezielt en heiligt door Zijn Geest de gansche natuur, 32:15-20; 35:1,2, 6-9. De aarde geniet de grootste vruchtbaarheid, 29:17; 30:25. De natuur is met den eersten Adam gevallen en zal met den tweeden Adam weder worden opgericht, dit is de eenvoudige grondstelling, die hier van toepassing is. Zelfs de wreede twist en verstoring in het dierenrijk houdt op, 11:6-8; 65:25. Men vergelijkte nauwkeurig met deze plaatsen Rom. 8:19-22.

In deze gouden eeuw der Christusregeering zullen de volken bekeerd worden. Israël wordt eerst verlost, vereenigd en verhoogd en daarna en daardoor de volken. Jeruzalem zal de zetel en het brandpunt zijn van dat heerlijk tijdperk des vredes, nochtans zal het zich uitstrekken tot aan de einden der aarde en tot de verste volken. De belofte van Gen. 12:3 wordt dan eerst ten volle vervuld. Van het herstelde Israël wordt gezegd: "De Heidenen zullen tot uw licht gaan en koningen tot den glans, die u is opgegaan," 60:3. De groote legers, sterke vestingen en het moordend wapentuig, alles is verbroken, 2:3, 25:33-38; 31:8,9. De volken sluiten zich dan bij het bekeerde Israël aan, want de naam van Jakob, eeuwenlang tot een smaad en schimp, is dan een eere naam geworden, 44:5. "De aarde zal vol zijn van de kennis des Heeren, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken," 11:9. Van den opgang der zon tot den nedergang toe zal men den naam des Heeren vreezen, 59:9. In stoute beeldspraak laat de profeet de heidensche vorsten zich als rammen op des Heeren altaar leggen, 60:7. En niet de Jafethieten als thans nog, maar de Semieten en de Chamieten zullen de wereld regeeren, 19:18-25.

Het behoeft zeker geen betoog, dat deze heerlijke tijden er nog nimmer in het verleden geweest zijn, er ook thans niet zijn en evenmin in deze bedeeing van Satan en zonde ooit verwacht kunnen worden. Wel zijn er vele Christenen, die dit doen, doch ze bedriegen zichzelf, dewijl ze met deze verwachting lijnrecht ingaan tegen de woorden van onzen Heere Jezus Christus. In de eeuwigheid echter kunnen deze heerlijke beloften Gods ook niet vervuld worden, daar men dan in allerlei ongerijmdheden vervalt en er nog vele gevolgen der zonde moeten bestaan, wanneer God alles en in allen is. Bijgevolg blijft er geen andere weg

over dan om deze beloften te loochenen òf ze zoodanig te vergeestelijken, dat er niets van overblijft, òf voor de vervulling daarvan een afzonderlijke bedeeeling aan te nemen. Alleen bij het aannemen daarvan kan men eene redelijke verklaring van deze heerlijke beloften Gods verkrijgen. En men behoeft deze afzonderlijke bedeeeling voor de eeuwigheid niet aan te nemen als eene werkhypothese, maar men mag haar veilig aannemen op grond van Gods Woord, want het Nieuwe Testament gewaagt telkens weder van eene toekomstige aioon of bedeeeling. Laat ons echter thans nader kennis maken met de machtige woorden van onzen Profeet, die tevens het onfeilbaar Woord des Heeren zijn.
